

Pozsonyi Lilla

**„Azt hiszem, van egy kérdésem” –
Az AZT/ÚGY HISZ... (HOGY) és az AZT/ÚGY GONDOL... (HOGY) ki-
fejezések vizsgálata MID-szempontról**

1. A vizsgálat tárgya és célja

Manapság szinte már evidenciának számít, hogy a beszélők kommunikációs céljai és szándékai, illetve a valós kommunikáció, a természetes nyelvhasználat, az élő nyelv bemutatása alappillérei a korszerű nyelvtanításnak. Mindennek fontos részét képezi a különféle gyakori elemtöbbségek és a diskurzus-pragmatikai elemek tanítása, illetve a diskurzusjelölőké is.

A jelen tanulmány¹ tárgya az **AZT/ÚGY HISZ... (HOGY)** és az **(AZT/ÚGY) GONDOL... (HOGY)** igei szerkezetek vizsgálata. Ezek a mindennapi beszélt nyelvben nagyon gyakori vélemény kifejező konstrukciók a még gyakoribb **SZERINT... diskurzusjelölővel** együtt a legalapvetőbb **véleménynyilvánító formulák** a mai magyar beszédben – nem véletlenül jelennek meg sokszor (együtt) a magyar mint idegen nyelvi anyagokban is.

A véleménynyilvánítás kapcsán szembevetően jelentkezik az az általános érvényű megállapítás, hogy a kommunikált üzenet két lényegi elemét egyfelől a propozíció adja, másfelől valamiféle viszonyulásjelzés a propozíciós tartalomhoz (Arrese és mtsai. 2017). A tanulmány tárgyát képező kifejezések kapcsán érdemes lehet megvizsgálni, hogy azok mikor milyen viszonyulásjelzést hogyan valósítanak meg – l. az (1)–(4) példamondatokat.

- (1) Kollégiumban lakom, mert az **szerintem** olcsó.
- (2) **Azt hiszem**, ma este itthon maradok, és tanulok.
- (3) **Szerintem** kérdezz meg egy orvost!
- (4) **Úgy gondolom**, esni fog.

A szóban forgó kifejezések első ránézésre a naiv beszélő, a nyelvtanuló, de akár a nyelvtanár számára is ugyanazt „jelentőnek”, egymással felcserélhetőnek tűnhetnek: pl. *Szerintem ma este itthon maradok, és tanulok* – vö. (2). Mégis, noha a beszélő véleményének kifejezésére mindhárom forma alkalmas lehet (pl. vö. (4): *Szerintem / Azt hiszem, / Úgy gondolom, esni fog* – vö. pl. angol **I think it will rain**), a kifejezések számos esetben nem csereszabatosak, azaz nem cserélhetők fel egymással következmények nélkül, mert nem pontosan ugyanazt fejezik ki: pl. *Kollégiumban lakom, mert #azt hiszem, olcsó²* – vö. (1). Az (5)–(7) példamondatok is azt az esetet szemléltetik, amikor inkább csak érezzük a jelentés-, illetve használatbeli különbségeket, de támpontok hiányában nem tudjuk pontosan megfogalmazni őket, nem is beszélve arról, hogy könnyen érthető magyarázatot nyújtunk a nyelvtanulóknak.

- (5) Szerinted szerettek táncolni?
- (6) Azt hiszed, szerettek táncolni?
- (7) Úgy gondolod, hogy szerettek táncolni?

¹ Jelen cikk a 2021-es 35. OTDK-ra készített pályamunkám (Pozsonyi 2022) szerkesztett, bővített változata.

² A # a jelentéstanilag hibás (vagy nem szándékolt) alakokat jelöli.

Mivel a problémakörre vonatkozóan nem rendelkezünk elegendő ismerettel a magyar mint idegen nyelv (MID) leírásához és tanításához-tanulásához (sem), a jelen vizsgálat eredményeivel, az érintett kifejezések funkcionális grammatikai-pragmaszemantikai elemzésével a MID szakterülete számára kíván fogódzót nyújtani. A tanulmány végső célja az említett véleménynyilvánító formulák **egységes rendszerben** való bemutatása a MID leírása és oktatása, illetve a tananyagfejlesztők és a tanárok számára: egy olyan rendszer felállítása, amelyben láthatóvá válik a kifejezések funkcionális megoszlása, vagyis a köztük lévő egyezések és különbségek.

A kutatás fontos részét képezi annak vizsgálata, hogy az érintett véleménynyilvánító kifejezések közti „munkamegosztás” mennyiben függ a mondatípustól (kijelentő, kérdő, felszólító), az igeidőtől (jelen, múlt) és a személyragozástól (egyes szám első, második és harmadik személy), továbbá, hogy az *azt* és az *úgy* hogyan módosítják a kifejezések szemantikáját-pragmatikáját, illetve, hogy mitől függ a *hogy* elhagyhatósága. A megállapított eredmények tükrében javaslatot teszek a kifejezéseknek a tanmenetbe való beillesztésére a nyelvtudási szintek szerint. Munkám mindezzel remélhetőleg érdemben hozzájárul a kifejezések rendszerezett, hatékony tanításához a MID-ben.

2. Az elméleti-kutatási keret

A tanulmány háttérét a funkcionalista szemlélet adja. A leggyakoribb magyar véleménynyilvánító kifejezéseket a MID-ben alkalmazott funkcionális nyelvészeti keretben (pl. Hegedűs 2005, 2019) – azaz a jelentés (pragma-szemantika) és a forma (grammatika) összefüggéseiben és egymáshoz való kapcsolatukban – tárgyaljuk.

A **funkcionalista nézőpont** szerint a nyelvi rendszer a nyelvhasználatot, a kommunikációt szolgálja. Halliday (1994), a funkcionalista szemlélet egyik atyja, úgy értelmezi a nyelvi rendszert, mint választási lehetőségek hatalmas és végtelen változatosságot mutató, paradigmikusan szerveződő rendszerét. Azt ő értelmezésében a nyelvrendszer jelentéssel bíró alternatívákat kínál fel, a beszélők pedig az általuk szándékolt jelentés kifejezéséhez választanak az adott jelentés különböző lehetséges kifejezésmódjai közül a helyzetnek megfelelően (pl. grammatikai és szemantikai megszorítások, beszédhelyzet, beszédközösség, kultúra). Ebben a rendszerben a jelentések kifejezésére formák társulnak a jelentéshez – ez egyúttal implikálja, hogy a jelentés elsődleges a formához képest: egy jelentéshez több forma is társulhat, illetve adott forma több lehetséges jelentés kifejezésére is alkalmas lehet. A nyelv ebből a nézőpontból nem más, mint szerkezetek tárháza.

Az elméleti nyelvészet szintjén továbbá a **konstrukciós nyelvészet** biztosítja a keretet a tanulmány fókuszában álló kifejezések tárgyalásához. Ez az irányzat kiemelt figyelmet szentel ugyanis az olyan nyelvi mintázatoknak, amelyek tulajdonságai nem magyarázhatók általános elvekkel (vö. korpuszalapú megközelítés). A kutatásomban vizsgált kifejezések jól tárgyalhatók konstrukciós szempontból, hiszen pl. az AZT/ÚGY HISZEM (HOGY) és az AZT/ÚGY GONDOLOM (HOGY) tulajdonságaira, illetve szövegbeli viselkedésére nem adnak kielégítő magyarázatot az általános elvek. Mivel a kérdéses kifejezések mint szerkezeti minták olyan formai és szemantikai-pragmatikai tulajdonságokat mutatnak, amelyek nem jósolhatók meg alkotórészeik tulajdonságaiból vagy más (hasonló) szerkezetekből, a kifejezések sajátos, „kész” konstrukcióknak tekinthetők: azaz adott forma és adott jelentés/funkció konvencionizált párosításainak (Goldberg 2003, 2006). Az egyedi konstrukciók létrejöttével a kifejezések számban és személyben, időben, illetve modalitásban való variálhatósága csökken.

3. A kutatás előzménye

A kutatás kiindulópontja egy 2019-es OTDK-dolgozat (Szeteli–Pozsonyi 2019), melynek tárgya a **SZERINT multifunkcionális diskurzusjelölő** pragma-szemantikájának leírása volt: társszerzőmmel, Szeteli Annával különféle *szertint*-kifejezéseket vizsgáltunk, s azok használatát a MID-ben. Későbbi önálló OTDK-dolgozatomban (Pozsonyi 2022) az ott elért eredményeket vettem alapul: azokra építve elemeztem az AZT/ÚGY HISZ/GONDOL...(HOGY) igei szerkezetek pragma-szemantikai profilját – különös tekintettel a finomhangolási lehetőségekre.

Az előzményként szolgáló 2019-es kutatásban egyfajta **kognitív taxonómiát** állítottunk fel a **SZERINT** diskurzusjelölő jelentés-/használati köreire (ezzel kapcsolatban szintén l. Alberti és mtsai. (2022)-t a jelen kötetben). A kognitív taxonómiában a **vélekedő funkciót** tekintettük a fő osztályozó (alap)kategóriának, s ezután bontottuk a fő kategóriát további négy alosztályra, illetve funkcióra: (a) értékítélet, (b) valószínűsítő-következtető, (c) idéző és (d) tanács, melyekben mint forma–funkció párosítások lehetnek értelmezhetőek a *szertint*-kifejezések. Az alkategóriák példamondatai (8)-(20)-ban a prototipikus eseteket példázzák: azt, hogy adott funkcióban a *szertint*-kifejezés melyik személyragozott formája leginkább motivált melyik mondatmodalitással.

Vélekedés

a) Értékítélet

- (8) *Szerintem* a kollégium olcsó.
- (9) *Szerinted* a kollégium olcsó?³
- (10) *Szerinte/Jani szerint* a kollégium olcsó. / ?

b) Valószínűsítés/következtetés

- (11) *Szerintem* holnap moziba megyek.
- (12) *Szerintem* Jani holnap moziba megy.
- (13) *Szerinted* Jani holnap moziba megy?
- (14) *Szerinte/Jani szerint* holnap moziba mennek. / ?

c) Idézés

- (15) *Jani szerint* jó volt a film. / ?
- (16) *Jani szerint* lesz harmadik epizód. / ?
- (17) *A honlap szerint* 8-kor kezdődik a film. / ?

(4) Tanács

- (18) *Szerintem* menjünk moziba!
- (19) *Szerinted* menjünk haza?
- (20) *Szerinte/Jani szerint* menjünk haza! / ?

A nyelvtanulóknak képesnek kell lenniük többféleképpen is kifejezni a véleményüket, és különösen a magasabb nyelvtudási szinteken a vélekedő kifejezések jelentés(- és stílus)beli árnyalatai közti különbségeket is ismerniük kell, ezért a magyar mint idegen nyelv funkcionális grammatikájában azt is meg kell mutatni a **SZERINT** kapcsán, hogy melyik funkciójában milyen további kifejezésekkel rokonítható ugyanazon pragma-szemantikai hozadék mellett. Ez azért is fontos, mert a **kvázi-szinonimák** pragma-lingvisztikailag helytelen használata köztes nyelvi

³ Kérdő mondat esetén felmerülhet, hogy a *Szerinted olcsó a kollégium?* szórend használata természetesebb, azonban a MID-re való tekintettel hasonló felépítésű mondatok választására törekedtünk: kezdő szinten például az indoeurópai nyelveket beszélő tanulók számára könnyebben kezelhető az alany-predikátum sorrend.

mondatokat eredményezhet. Érdemes tehát kiépíteni a SZERINT kapcsolatrendszerét olyan további gyakori alternatívákkal, amelyek az adott funkciókban csereszabatosak a SZERINT-tel. Ezért vizsgál a jelen tanulmány olyan gyakori igei szerkezeteket, amelyek erre alkalmasak lehetnek. A kérdés tehát: Hogyan illeszkednek bele a SZERINT kapcsán fent felállított vélekedő funkció kognitív taxonómiájába az AZT/ÚGY HISZ... (HOGY) és az AZT/ÚGY GONDOL... (HOGY) véleménynyilvánító igei konstrukciók?

4. Néhány kérdés az igei szerkezetek kapcsán

Számos magyar szakirodalomban olvashatunk a véleménykifejezésről és evidencialitás⁴ funkcionális leírásáról – elsősorban a diskurzusjelölők kapcsán (pl. Dér 2016, Gyuris 2008, Kugler 2012 és 2012b, Schirm 2000). Míg a SZERINT ezekben a tanulmányokban általánosan jelen van, s annak részletes pragmatikai vizsgálata tárul elénk, az AZT/ÚGY HISZ.../GONDOL... (HOGY) szerkezetekkel csak elvétve, megemlítés szintjén találkozhatunk. Részben válasz lehet a miéltre, hogy mivel ezek a kifejezések igei szerkezetek, a szakemberek nem tekintik őket diskurzusjelölőnek, ezért nem tárgyalják őket részletesen. Kugler (2012) ugyan megemlíti az *asziszem*, *asszem*, *aszittem* stb. kifejezést, de nem tekinti diskurzusjelölőnek. Azt állítja, hogy noha ennek a redukálódott formának a diskurzusjelölővé válása folyamatban van (a szerkezeti változásokra és a hangsúlytalanná válásra utal, ami egyaránt érinti a teljes *azt hiszem*) és a redukált formákat (*asziszem*, *asszem*, *aszittem*), mégis igealakként kell számontartani, hiszen a kifejezés szerkezetileg igei paradigmába illeszkedik (időt, módot, számot és személyt jelöl), még ha nem is alkotható meg minden változattal minden paradigmata (Kugler 2012: 137–138).

Mindenképp tisztázni kell a problémához szorosan kapcsolódó kifejezéshez társítható mondattani szerkezet, valamint az utalószó és a kötőszó elhagyhatóságának, illetve elhagyhatatlanságának kérdését. Legkimerítőbben Kenesei (1992) foglalkozott az AZT/ÚGY HISZ/GONDOL... (HOGY) formai kérdéseivel. A szerző a kifejezéseket a *hogy* kötőszós mellékmondatok (HKM) között tárgyalja szerkezeti esetes (akkuzatívusz főnévi csoportban elhelyezkedő) HKM-ekként. A HKM-ek számos alesetét különíti el (Kenesei 1992: 593–696): jelen tanulmány szempontjából külön érdekes, hogy a kérdéses kifejezések egyik alcsoportba sem illenek bele jól. A Kenesei által megállapított típusok közül egyesekben elhagyható a *hogy*, míg másokban kötelezően megjelenik. Ezt az elhagyhatóságot Kenesei külső és belső feltételekhez köti. Külső feltétel, hogy a főmondatban legyen ragozott ige, és az megengedje a *hogy* törlését, valamint fontos, hogy hangsúlykerülő ige legyen. Mivel a *hisz* és a *gondol* ilyenek, elhagyható utánuk a *hogy* (Kenesei 1992: 674–675). Belső feltétel a HKM modalitása: kérdő tagmondat esetén – bizonyos kérdőszavak és az *-e* simulószó mellett –, valamint felszólító módú ígét tartalmazó HKM esetén a *hogy* szintén elhagyható (Kenesei 1992: 677–679).

A tanulmány nem támaszkodik funkcionális, illetve pragma-szemantikai adatokra, a *hogy* elhagyásának pusztán grammatikai szempontjait vizsgálja. Szintén nem merül fel részletesen annak a kérdése, hogy az utalószó milyen feltételek mellett törölhető, illetve mikor nem szerepel a főmondatban. Noha Kenesei (1992: 614–615) megemlíti, hogy az utalószó nélküli *hiszem* (*hogy*) mást jelent, mint az utalószós *azt hiszem* (*hogy*), arról nem esik szó, hogy mi történik a *gondol* esetében (vö. *Gondolom, eltévedtek. / Gondolod, eltévedtek? / #Péter gondolja, eltévedtek.*)

⁴ A nyelvészeti pragmatikai kutatások a *szertint* diskurzusjelölőt az evidencialitás fogalmával kapcsolják össze (Kugler 2012: 34–35). Az evidencialitás a legtöbb szerző szerint (többek között Aikhenvald 2003-ra, Bybee 1985-re, Kiefer 2000-re hivatkozik Kugler 2012b: 139–140) a megnyilatkozó tudásra, az evidencialitás forrásának, típusának a nyelvi jelölésére utal. Ezen kívül Palmer szerint (Palmer 1986-ra hivatkozik Kugler 2012b: 139) az evidencialitás „a megnyilatkozóknak a mondat igazsága iránti elkötelezettségét is jelöli” (uo.).

Hegedűs (2005: 269) formai és funkcionális szempontokat is tárgyal az AZT/ÚGY HISZ/GONDOL... (HOGY) szerkezetek kapcsán, a *hogy*-os mondatokon belül. Az általa felállított három formai csoporton belül a kérdéses szerkezeteket abba a kategóriába sorolja, ahol a *hogy*-os tagmondat a főmondat predikátumának hiányzó kötelező vonzatát fejezi ki mellékmondat formájában, illetve a funkcionális csoportosításban a *beszélő* állásfoglalása alatt említi a kifejezéseket (21)-(22).

(21) Azt hiszem, (hogy) vihar lesz.

(22) Úgy gondolom, (hogy) pihennem kellene a hétvégén.

A szerző megemlíti a *hogy* elhagyhatóságát, de annak okát/feltételeit nem magyarázza. Megjegyzi ugyanakkor, hogy a kötőszó elhagyhatósága sok esetben problémát okoz a MID-ben, de csak arra vonatkozóan ad támpontokat, hogy mikor kell azt kötelezően kitenni – de ebbe a csoportba nem tartozik bele az AZT/ÚGY HISZ/GONDOL...

Kálmán László (2018) írása éppen ezekre az érdekes esetekre kínál megoldási javaslatot. Érvelése szerint a *hogy* azokban a mondatokban hagyható el, amelyeket egyetlen dallamívvel ejtünk ki: ahol szünet nélkül „ugrunk” az alárendelt tagmondatra, anélkül, hogy új dallamot kezdenénk. Ilyenkor jelentéstanilag a mondat fő állítása az alárendelt tagmondatban található; a főmondat jelentéstanilag azt fejezi ki, hogy amit a mellékmondat kifejez, az csak bizonyos korlátozással értendő. Kálmán (2018) úgy fogalmaz, hogy ilyenkor a főmondat *korlátozó határozó* szerepet játszik. Kálmán (2018) az AZT HISZ... és az ÚGY GONDOL... kifejezést is a SZERINT-tel társítja, rokonítja a dallamvezetés és a jelentéstani funkció szempontjából (ti. a „korlátozó szerepű határozó” korlátozza az alárendelt tagmondatban foglaltak érvényességét), és ezzel indokolja a *hogy* elhagyhatóságát.

Összefoglalva, a pusztán grammatikai megközelítések nem adnak kielégítő választ a *hogy* elhagyhatóságára, a funkcionális-pragmatikai szempontok azonban – a prozódiai jellegzetességekkel karöltve – jobb kapaszkodót kínálnak a problémára, viszont a magyarul tanuló nem tud maximálisan támaszkodni a prozódiai fogódzókra. További kérdés marad az igei szerkezetek variálhatósága, illetve a kifejezések funkcionális pragmaszemantikai sajátosságai az igeidő, a személyragozás és a mondatmodalitás tekintetében.

5. „Azt hiszem, van egy kérdésem” – avagy a probléma a magyar mint idegen nyelvben

Már rögtön alapszinten elengedhetetlen, hogy a nyelvtanuló képes legyen kifejezni, hogy egy információ az ő vagy más valakinek a vélekedése. Számos fordulat áll rendelkezésére, hogy ezt kifejezze (a *beszélő* ezek között válogathat); fontos, hogy a nyelvtanuló fokozatosan szert tegyen minél több vélekedő kifejezésre, és megismerje azok egymáshoz való viszonyulását is. Probléma azonban a magyar mint idegen nyelv oktatásában, hogy a véleménynyilvánításhoz rendelhető kifejezések nincsenek kellően elhatárolva egymástól abban a tekintetben, hogy mely alakok alkalmasak a vélekedés mely vetületének a kifejezésére, illetve, hogy a személyragozással hogyan változik meg a jelentés. Más szóval a tananyagok nem biztosítanak elegendő támpontot az egyes alakváltozatok **pragmaszemantikai profiljához**, amelynek alapján a lehetséges finomhangolások érzékeltethetők lennének. Ennek következményeként gyakran születnek a (23)–(25)⁵-höz hasonló **pragmalingvisztikailag**⁶ **hibás** (#), de legalábbis furcsa (?) köztesnyelvi alakulatok a tanulás során.

⁵ A (23)–(25) példamondatok saját gyűjtésem eredményei.

⁶ A pragmalingvisztika azt vizsgálja, hogy a *beszélő* milyen nyelvi eszközöket választ egy-egy beszédaktus vagy valamilyen beszédszándék véghezvitelére (Leech 1983).

- (23) # Azt hiszem, finom ez a bor. (vö. Szerintem finom ez a bor.)
 (24) ? Úgy gondolom, hogy menj el orvoshoz. (vö. Szerintem menj el orvoshoz!)
 (25) # Péter azt hiszi, Pécs nagy város. (vö. Péter szerint / Péter azt gondolja, Pécs nagy város.)

Ezekben a mondatokban nem találunk szoros értelemben vett lexikai-grammatikai hibát, a mondatok mégis sántítanak. A hiba okát nehezen tudjuk megfogalmazni a (23) és (24) mondat kapcsán; és noha talán (25)-ben könnyebben szavakba önthető, mi a gond a mondattal (ti. az *azt hiszi* téves vélekedést fejez ki), mégis szokatlanak vagy egyedi jelenségnek tűnik, hogy ugyanennek a kifejezésnek a jelen idejű E/1. változatában nem jelenik meg a 'téves vélekedés' mozzanat.

A MID-tankönyvek piacán már számos tananyag elérhető. A vizsgált szerkezetek tankönyvben való szerepeltetéséhez napjaink egyik legnépszerűbb – felnőtt tanulókkal bel- és külföldön is az egyik legszélesebb körben használt – tankönyvcsaládját, a *MagyarOK*-at (Szi-ta–Pelcz 2019) választottam a szemléltetés alapjául. A kommunikatív szemléletű tankönyvsorozat és kiegészítői korpuszalapú tananyagot kínálnak nem magyar ajkúak számára a Közös európai referenciakeretben (KER 2002) leírt A1-estől B2-es szintig. A kommunikatív tananyagban a vélekedés mint kifejezendő beszédszándék már az első leckéktől kezdve megjelenik, és a nyelvtudás kiépülésével folyamatosan bővül a lehetséges kifejezések köre; ráadásul azok mint nyelvi „modellek” (előre kész gyakori lexiko-grammatikai mintázatok) kiemelten, elkülönülten szerepelnek. Hiányzik azonban a **rendszerzés**, a vonatkozó kifejezések funkcionális hasonlóságainak és különbségeinek összefüggéseikben való tárgyalása, így a belső kontrasztok feltáratlanok maradnak (l. 1. ábra).

Kérdésként felmerülhet, hogy az egyes vélekedő kifejezések ugyanazt jelentik-e, ugyanakkor használatosak-e, vagy van-e köztük bármilyen különbség. A SZERINT, azt AZT/ÚGY HISZ (HOGY) és az AZT/ÚGY GONDOL... (HOGY) mikor (nem) helyettesíthető egymással (felcserélhetőség)? Milyen mértékben működhet ezen kifejezések elemei körében a kombináció (pl. *azt és úgy + hiszem, gondolom*), a paradigmikus variálás (pl. *Azt hiszem/hiszed/hiszi, hogy a pirospaprika hungarikum./?*) és az analógiás szerkesztés (pl. *Te mit gondolsz? → Te mit hiszel? Azt hiszem, hogy → Szerintem, hogy*)? Továbbá fontos jelentésbeli szempont lehet a kijelentés alapjául szolgáló információ közvetettsége és a tudás bizonyossága is: míg pl. az *azt hiszem* közvetett és bizonytalan tudást fejez ki, hiszen valamilyen külső forrás vagy tapasztalat alapján az *én* általi következtetésre vagy valószínűsítésre utal, addig az *azt olvastam/hallottam* a beszélő külső forrásból szerzett közvetlen információn alapuló tudására utal.

Anélkül, hogy a tankönyvi részletekkel kapcsolatos elemzéseimet (Pozsonyi 2022) ismertetném, ehelyütt csupán főbb észrevételeimet összegzem. A tananyagban a vélekedő kifejezések többnyire egyes szám első személyben jelennek meg, a modalitást tekintve túlnyomórészt kijelentő mondatokban. A *szerintem* diskurzusjelölő a leggyakoribb véleménynyilvánító kifejezés, amely legtöbbször értékítélet vagy valószínűsítés/ következtetés funkcióban van jelen, tanács és idézés funkcióban ritkán jelenik meg. Az *úgy gondolom* a második leggyakoribb elemsor; az *én*-hez kötődő értékítéletre vagy valószínűsítésre-következtetésre utal. Legritkábban az *azt hiszem* szerepel, és bizonytalan tudást fejez ki.

A fenti okokból mind elméleti (nyelvléírás), mind gyakorlati (nyelvtanulás) szempontból fontos kutatási cél lehet a magyar vélekedő kifejezések rendszerszerű feltárása, elsősorban a funkcionális megoszlás tekintetében, figyelembe véve a formai variabilitást is.

b) Melyik sportágakban sikeresek a magyarok? Melyik sportágakban sikeres az Ön országa? Tudja-e, melyik sportágban sikeres a többiek országa?

Azt hiszem / hallottam / olvastam, hogy a magyarok nagyon jók kézilabdában.

Úgy tudom, hogy a finnek elég jók jégchokiban.

Jól tudom, hogy a franciák nagyon jók rögbiben?

Szerintem ez igaz/hamis.

Egyetértesz?

Te mit gondolsz?

Neked mi a véleményed?

Ezt nem tudom.

Igazad van.

Egyetértek.

A szövegben az van, hogy ...

Ha jól tudom, a pirospaprika hungarikum.

Úgy tudom, (hogy) a pirospaprika hungarikum / hungarikumnak számít.

Szerintem a téliszalámi is hungarikum.

Sajnos nem ismerek hungarikumokat.

Egyetértek, mert ...

Ez szerintem is így van, mert ...

Én úgy gondolom, hogy ...

Nekem ezzel kapcsolatban az a véleményem, hogy ...

Inkább azt mondanám, hogy ...

Én inkább azt javaslom, hogy ...

Szerintem ne ...

Mit szólnátok (ahhoz), ha ...

Egyezzünk meg abban, hogy ...

Nem akarunk inkább ...?

Tapasztalataim alapján azt mondhatom, hogy ...

Úgy gondolom, hogy ...

El tudom képzelni, hogy ...

Véleményem szerint ...

Minden attól függ, hogy ...

Minden azon múlik, hogy ...

1. ábra: Vélekedő kifejezések a MagyarOK tankönyvcsalád különböző köteteiben (Szita–Pelcz 2019)

6. Az adatok elemzése: introspektív adatgyűjtés és kérdőíves felmérés

A megbízhatóság érdekében kutatásomhoz az adatokat két forrásból gyűjtöttem. Elsőként saját **anyanyelvi intuíciónra** támaszkodva ítélt meg AZT/ÚGY HISZEM (HOGY) és az AZT/ÚGY GONDOLOM (HOGY) kifejezések szám/személy és mondatmodalitás szerinti változatainak a funkcionális szereposztását, megoszlását a SZERINT diskurzusjelölő kapcsán felállított taxonómia kategóriáit sorra véve, majd egy következő lépésben összevettem a kapott eredményeket **interszubjektív elemzők** észrevételeivel.

6.1. Introspektív adatgyűjtés

A kérdéses vélekedő igei szerkezetek vizsgálatához kontextusként a jelen kutatás előzményeként szolgáló vizsgálatban tesztelt mondatokat vettem alapul (l. 3. fejezet). Egy 1-től 3-ig terjedő számmérték-skálán ítélt meg a tesztelt mondatokat aszerint, hogy mennyire helyettesíthetők a megfelelő *szerint*-kifejezéssel. A teljes mértékben helyettesíthető változat 3, a kérdéses, de esetleg helyettesíthető 2, a nem helyettesíthető pedig 1 pontot kapott.

Értékítélet

Kifejezhetnek-e a kérdéses igei szerkezetek önkényes (az *én*-hez kötődő) szempontrendszeren alapuló értékítéletet abban a jelentésben, hogy ‘valaki valamit valamilyennek tart/tekint’?

Szerintem Pécs szép város. (értékítélet) →

Kijelentő mód, állítás, jelen idő:

Úgy gondolom, (hogy) Pécs szép város. **3**
 Azt gondolom, (hogy) Pécs szép város. **2**
 Úgy hiszem, (hogy) Pécs szép város. **2**
 Azt hiszem, (hogy) Pécs szép város. **1**
 Gondolom, (hogy) Pécs szép város. **1**

Kijelentő mód, állítás, múlt idő:

Úgy gondoltam, (hogy) Pécs szép város. **3**
 Azt gondoltam, (hogy) Pécs szép város. **3**
 Úgy hittem, (hogy) Pécs szép város. **1**
 Azt hittem, (hogy) Pécs szép város. **1**
 Gondoltam, (hogy) Pécs szép város. **1**

Szerinted Pécs szép város? (értékítélet) →

Eldöntendő kérdés, jelen idő:

Úgy gondolsz, (hogy) Pécs szép város? **3**
 Azt gondolsz, (hogy) Pécs szép város? **1**
 Úgy hiszed, (hogy) Pécs szép város? **1**
 Azt hiszed, (hogy) Pécs szép város? **1**
 Gondolsz, (hogy) Pécs szép város? **1**

Eldöntendő kérdés, múlt idő:

Úgy gondoltad, (hogy) Pécs szép város? **3**
 Azt gondoltad, (hogy) Pécs szép város? **3**
 Úgy hitted, (hogy) Pécs szép város? **1**
 Azt hitted, (hogy) Pécs szép város? **1**
 Gondoltad, (hogy) Pécs szép város? **1**

Kata szerint Pécs szép város. / ? (értékítélet/idézés) →

Kata úgy gondolja, (hogy) Pécs szép város. / ? **3**
 Kata azt gondolja, (hogy) Pécs szép város. / ? **1**
 Kata úgy hiszi, (hogy) Pécs szép város. / ? **1**
 Kata azt hiszi, (hogy) Pécs szép város. / ? **1**
 Kata gondolja, (hogy) Pécs szép város. / ? **1**

Valószínűsítés-következtetés

Kifejezhetnek-e a kérdéses igei szerkezetek külső forrásból származó evidencián alapuló következtetést, illetve valószínűsítést abban a jelentésben, hogy ‘valaki valamire következtet, valami valószínűsít (valami tapasztalat vagy külső bizonyíték alapján)’?

Szerintem holnap moziba megyek. (valószínűsítés-következtetés) →

Úgy gondolom, (hogy) holnap moziba megyek. **3**

Azt gondolom, (hogy) holnap moziba megyek. **2**

Úgy hiszem, (hogy) holnap moziba megyek. **1**

Azt hiszem, (hogy) holnap moziba megyek. **3**

Gondolom, (hogy) holnap moziba megyek. **1**

Múlt időben az *azt/úgy gondoltam (hogy)* alakokat alkalmasnak találom múltbéli valószínűsítési-következtetési folyamat kifejezésére, de az *úgy/azt hittem (hogy)* elemsort nem, hiszen az megítélésem szerint azzal a pluszjelentéssel rendelkezik, hogy a múltbéli valószínűsítést/következtetést a jelenben nem-megvalósultként, emiatt téves vélekedésként tünteti fel. A *gondoltam (hogy)* – amikor az ige hangsúlytalan – megítélésem szerint inkább „légből kapott” tervet, elképzelést jelenít meg, nem külső evidencián alapuló valószínűsítést/következtetést, hangsúlyos igével pedig (*GONDoltam, hogy*)⁷ a jelenben beigazolódott korábbi előfeltételezést fejez ki (a felvázolt kontextusban a mellékmondat egyes szám első személyű igéje miatt nem értelmezhető, de l. pl. *GONDoltam, hogy holnap moziba mész*).

Kérdésnél a második személyű alakokat érdemes megfigyelni:

Szerinted holnap Jani moziba megy? (valószínűsítés-következtetés) →

Úgy gondolod, (hogy) Jani holnap moziba megy? **3**

Azt gondolod, (hogy) Jani holnap moziba megy? **2**

Úgy hiszed, (hogy) Jani holnap moziba megy? **2**

Azt hiszed, (hogy) Jani holnap moziba megy? **1**

Gondolod, (hogy) Jani holnap moziba megy? **2**

A múlt idejű változatokat úgy értelmezem, hogy egyik alak sem pusztán rákérdez a beszédpartner múlt idejű valószínűsítésére/következtetésére: Az *AZT/ÚGY GONDOLTAD, (HOGY)...?* és az *AZT/ÚGY HITTED, (HOGY)...?* azt a preszuppozíciót is magában foglalja, hogy a beszédpartnet rosszul hitte/gondolta, amit gondolt – valószínűsítése-következtetése tévesnek bizonyult. A *GONDOLTAD, HOGY...?* pedig azt a preszuppozíciót hordozza, hogy a korábbi előfeltételezés – ha volt ilyen – beigazolódott.

⁷ A nagybetűs szedés hangsúlyos szótagot jelöl.

Idézés

Kifejezhetnek-e a tárgyalt igei szerkezetek idézést, azaz más humán szereplő véleményeként (értékkitételeként vagy valószínűsítéseként-következtetéseként) feltüntetett állítást abban a jelentésben, hogy ‘valaki azt állítja, hogy X’.⁸

Kata szerint jó volt a film. / ? (idézés) →

Kata úgy gondolja, (hogy) jó volt a film. / ? 2

Kata azt gondolja, (hogy) jó volt a film. / ? 2

Kata úgy hiszi, (hogy) jó volt a film. / ? 1

Kata azt hiszi, (hogy) jó volt a film. / ? 1

Kata gondolja, (hogy) jó volt a film. / ? 1

Megítélésem szerint ebben a szerepben egyik igei szerkezet sem tökéletesen csereszabatos az *XY szerint*-tel. Múlt időben az *AZT/ÚGY GONDOLTA*, (*HOGY*) talán idézheti valakinek a múltbéli vélekedését, de természetesebb volna más igét használni ebben a jelentésben: pl. *azt mondta/írta* stb. Az *AZT/ÚGY HITTE*, (*HOGY*) azonban egyáltalán nem használható ebben a funkcióban, mert a fentebb is említett téves vélekedés jelentéstöbbletet hordozza. A *GONDOLTA*, (*HOGY*) kifejezés – szintén az említett jelentéstöbblet miatt (beigazolódott előfeltevés) – ebben a kontextusban nem értelmezhető az időbeli viszonyok miatt; jövő idejű mellékmonddal pedig ezt a pluszjelentést hordozza (pl. *Kata gondolta, hogy jó lesz a film, és az is lett*).

Tanács

Felszólító módú igealakkal a *SZERINT* bevezethet tanácsot – az első személyű alak tipikusan felszólító, a második személyű tipikusan kérdő mondatban társul ezzel a funkcióval, a harmadik személyű alak pedig mindkét modalitással jól használható (akár idézésként). Nézzük meg, hogyan működnek ilyen kontextusokban a tárgyalt igei szerkezetek – azzal a jelentéssel, hogy ‘valaki azt tanácsolja, hogy X’!

Szerintem menjünk haza! (tanács) →

Úgy gondolom, (hogy) menjünk haza! 3

Azt gondolom, (hogy) menjünk haza! 2

Úgy hiszem, (hogy) menjünk haza! 2

Azt hiszem, (hogy) menjünk haza! 2

Gondolom, (hogy) menjünk haza! 1

Szerinted menjünk haza? (tanács) →

Úgy gondolod, (hogy) menjünk haza? 3

Azt gondolod, (hogy) menjünk haza? 2

Úgy hiszed, (hogy) menjünk haza? 1

Azt hiszed, (hogy) menjünk haza? 1

Gondolod, (hogy) menjünk haza? 3

Kata szerint tanulj svédül! / ? (tanács idézése) →

Kata úgy gondolja, (hogy) tanulj svédül! / ? 3

Kata azt gondolja, (hogy) tanulj svédül! / ? 3

Kata úgy hiszi, (hogy) tanulj svédül! / ? 1

Kata azt hiszi, (hogy) tanulj svédül! / ? 1

Kata gondolja, (hogy) tanulj svédül! / ? 1

Múlt időben mindhárom személyben az úgy gondol+múlt, (hogy) kifejezést ítélem meg a legalkalmasabbnak a szerint megfelelőjeként tanács funkcióban.

⁸ A tárgyalt igei szerkezetek nem alkalmasak nem mentalizált elmék megszemélyesített megnyilatkozásainak idézésére a *hisz* és a *gondol* igék lexikális jelentése miatt (vö. *A Mozinéző szerint jó volt a film*).

Összegezve introspektív elemzésem eredményeit, úgy tűnik, hogy a SZERINT diskurzusjelölő legáltalánosabb igei szerkezetes megfelelője az ÚGY GONDOL..., (HOGY). Az AZT HISZ..., (HOGY) csak a valószínűsítés-következtetés funkciójában csereszabatos a SZERINT-tel, és csak első személyben. Ez arra int, hogy nem szabad egyenlőségjelet tenni a két kifejezés közé; a magyar mint idegen nyelv tanításában fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a *szerintem* és az *azt hiszem* csak ebben az alakban lehet egymás megfelelője, és csak abban az esetben, ha a beszélő a saját véleményét abban az értelemben fejezi ki, hogy ‘saját tapasztalatom vagy valamilyen külső bizonyíték alapján valamire következtetek, valamit valószínűsítek’; egyéb esetekben a tanulóknak az ÚGY GONDOL..., HOGY használatát kell elsődlegesen javasolni. Különösen fontos ez annak tükrében, hogy az AZT/ÚGY HISZ...(HOGY) használata sok esetben pragmatolingvisztikai hibához vezethet, hiszen a kifejezés paradigmatiszós változatai tévesnek tartott vagy tévesnek bizonyuló vélekedést fejeznek ki. Eredményeim az 1. táblázat összegzi.

JELEN IDŐ			
értékítélet	valószínűsítés/következtetés	idézés	tanács
<i>szerintem</i> úgy gondolom azt gondolom úgy hiszem	<i>szerintem</i> úgy gondolom azt hiszem azt gondolom	-	<i>szerintem</i> úgy gondolom azt gondolom úgy hiszem azt hiszem
<i>szerinted?</i> úgy gondold?	<i>szerinted?</i> úgy gondold? azt gondold? úgy hiszed? gondold?	-	<i>szerinted?</i> úgy gondold? gondold? azt gondold?
<i>XY szerint</i> úgy gondolja	(ld. idézés)	<i>XY szerint</i> úgy gondolja azt gondolja	<i>XY szerint</i> úgy gondolja azt gondolja
MÚLT IDŐ			
értékítélet	valószínűsítés/következtetés	idézés	tanács
úgy gondoltam azt gondoltam	úgy gondoltam azt gondoltam	-	úgy gondoltam
úgy gondoltad? azt gondoltad?		-	úgy gondoltad?
úgy gondolta azt gondolta	(ld. idézés)	úgy gondolta azt gondolta	úgy gondolta?

1. táblázat: Az igei szerkezetek formai változatainak funkcionális megoszlása az introspektív elemzésben

6.2. Kérdőíves felmérés

Az introspektív elemzéssel nyert adataimat kérdőíves kutatás formájában leteszteltem anyanyelvi beszélőkkel is. Olyan adatközlőket kerestem, akik elfogulatlanok a kutatással kapcsolatban, ugyanakkor rendelkeznek egy olyan fokú nyelvi problémaérzékenységgel, amelyet egy ilyen fajta teszt igényel. Ezért tíz ötöd- és hatodéves, a nyelvészet iránt érdeklődő magyarszakos egyetemistával vettem fel az adatokat.

A Google Űrlap szolgáltatás segítségével egy 26 ítemes kérdőívet hoztam létre. A bevezetőben ismertetem a felmérés tárgyát (vélekedés kifejezése) és a teszt felépítését (1. rész: pontozós feladat, 2. rész: kifejtős-választós feladat), várható kitöltési idejét (15 perc), és arra kértem az adatközlőket, hogy képzeljék bele magukat a megadott szituációkba, majd „nyelvi ösztöneiket” követve „zsigerből” pontozzanak.

A kérdőív első része 17 itemet tartalmazott. Itt az adatközlőknek egy négyponos Likert-skálán kellett megítélniük, hogy a megadott beszédhelyzetben mennyire tartják természetesnek az egyes kifejezőmódokat. Egy pontot kellett adni azokra az elemsorokra, amelyeket nagyon szokatlannak találtak, nagyon nem tartottak természetesnek, és négy pontot azokra, amelyeket a leginkább megszokottnak, legtipikusabbnak, legtermészetesebbnek vélték. Azért nem az introspekcióban gyakran használt hármasskálát alkalmaztam a kérdőívben, hogy elkerüljem a semleges középső válasz lehetőségét, és döntésre készítsem a válaszadókat (ld. „nem tudom eldönteni” vs. „inkább ez”). Íme, egy kis ízelítő a teszt ezen részéből:

Értékelj az alábbi mondatokat egy 1–4-ig terjedő skálán annak alapján, mennyire találsz természetesnek őket, mennyire tartod szokványosnak, hogy ebben a helyzetben valaki ezt mondja.

1: nem természetes, egyáltalán nem tudom ebben a helyzetben elképzelni

4: abszolút természetesen hangzik nekem ebben a helyzetben, én is leginkább ezt használnám

Meggkérdezik Zoét, mi a véleménye Pécsről: ő tatabányaiként szépnek találja a várost.				
–Zoé, mi a véleményed Pécsről?	1	2	3	4
–Gondolom, nagyon szép város.	☐	☐	☐	☐
–Azt gondolom, nagyon szép város.	☐	☐	☐	☐
–Azt hiszem, nagyon szép város.	☐	☐	☐	☐
–Úgy hiszem, nagyon szép város.	☐	☐	☐	☐
–Úgy gondolom, nagyon szép város.	☐	☐	☐	☐

A kérdőív második része 9 itemet tartalmazott. Itt az adatközlőknek megadott szempont alapján kellett egyet vagy többet kiválasztaniuk a megadott lehetőségek közül, illetve mérlegelniük kellett különböző kifejezéseket abból a szempontból, hogy van-e, és ha van, milyen jellegű jelentés- vagy használatbeli különbség van az egyes kifejezőmódok között. Ízelítő ebből a részből:

Érzel valamilyen különbséget az egy csoporton belül megadott mondatok jelentése, értelmezése között? Ha igen, hogyan fogalmaznád meg?

Hiszem, hogy esni fog. Azt hiszem, hogy esni fog. Úgy hiszem, hogy esni fog.	
☐	Igen, érzek használatbeli különbséget.
☐	Nem, számomra a mondatok használatukat tekintve egyformák.
<i>Ha igen, írd le, mit tapasztalsz!</i>	

Az összegző táblázat (2. táblázat) azokat a szerkezeteket tartalmazza, amelyeket legalább öt adatközlő három vagy négy ponttal értékelt a teszt első részében az 1-től 4-ig terjedő skálán: ezek az adott funkció betöltésére alkalmas kifejezőmódoknak tekinthetők. A vastag betűs szedés azokat a kifejezéseket emeli ki, amelyeket legalább nyolc adatközlő négy ponttal, azaz maximális értékkel pontozott: ezek tekinthetők az adott funkció kifejezésére – legalábbis a tárgyalt igei szerkezetek közül – leginkább alkalmas kifejezőmódoknak. Ahol nem szerepel vastag betűs kifejezés, ott az adatközlők valószínűleg más kifejezést használnának az adott funkcióban – például a SZERINT-et vagy más (igei) szerkezetet (pl. *azt javasolta, azt mondta* stb.).

JELEN IDŐ			
értékítélet	valószínűsítés/következtetés	idézés	tanács
<i>szerintem</i> úgy gondolom azt gondolom	<i>szerintem</i> azt hiszem	-	<i>szerintem</i> azt hiszem úgy gondolom
<i>szerinted?</i> úgy gondolod? azt gondolod?	<i>szerinted?</i> azt hiszed? úgy gondolod? azt gondolod? gondolod?	-	<i>szerinted?</i> úgy gondolod? azt gondolod?
<i>XY szerint</i> úgy gondolja azt gondolja	(ld. idézés)	<i>XY szerint</i> úgy gondolja azt gondolja	<i>XY szerint</i> úgy gondolja azt gondolja
MÚLT IDŐ			
értékítélet	valószínűsítés/következtetés	idézés	tanács
úgy gondoltam azt gondoltam	azt hittem* azt gondoltam*	-	úgy gondoltam
úgy gondoltad? azt gondoltad?	azt hitted?* azt gondoltad?* úgy gondoltad?*	-	úgy gondoltad
úgy gondolta	(l. idézés)	úgy gondolta	úgy gondolta

2. táblázat: Az igei szerkezetek formai változatainak funkcionális megoszlása a kérdőíves felmérésben
(*: téves vélekedés)

A táblázatban látható, hogy a legtöbb funkcióban az ÚGY GONDOL..., (HOGY) kifejezés jelenik meg, vagyis a vélekedés főkategóriájában ez tekinthető a SZERINT-es kifejezés legközelebbi „rokonának”. Továbbá látható, hogy míg értékítélet és idézés kifejezésére – mind jelen, mind múlt időben – az ÚGY GONDOL..., (HOGY) kifejezés (ill. az AZT GONDOL..., (HOGY)) alkalmas, valószínűsítés-következtetést inkább az AZT HISZ..., (HOGY)-gyal fejeznének ki az adatközlők. Végül tanácsnál szintén az ÚGY GONDOL..., (HOGY) kifejezés használatát találták az adatközlők a legoptimálisabbnak, illetve egyes szám első személyben az AZT HISZEM, (HOGY)-ot is.

A teszt második részében nyert adatok alapján elmondható, hogy az adatközlők az AZT HISZ..., (HOGY) kifejezést sok esetben téves vélekedés kifejezésként értelmezik: értékítéletben második és harmadik személyben, mind jelen, mind múlt időben, valószínűsítés-következtetésnél jelen időben harmadik személyben, múlt időben mindhárom személyben. (Megjegyzendő, hogy valószínűsítés-következtetés funkciójában múlt időben mindegyik igei szerkezet tévesnek bizonyuló mentális folyamatra utal.) Ennek alapján kimondható, hogy az AZT HISZ..., (HOGY) kifejezés „egyszerű” vélekedésként csak egyes szám első személyben, jelen időben, és csak valószínűsítés-következtetésként, illetve tanács funkciójában lehet a SZERINT (*szerintem*) megfelelője, továbbá esetleg második személyben alkalmazható a beszédpartner valószínűsítésére-következtetésére való rákérdezésként. Számos adatközlő nyilatkozott arról is, hogy egyes szám első személyben – kivéve az értékítéletet (és értelemszerűen az idézést) – az AZT HISZEM (*azsziszem, asszem*) a számukra leggyakoribbnak, legmegszokottabbnak, legtermészetesebbnek tűnő kifejezés (többek között az ÚGY HISZEM, (HOGY)-hoz képest).

Az ebben a részben kapott válaszok ezenkívül rámutatnak, hogy a HISZ..., HOGY és a GONDOL..., (HOGY) elemsorokat az adatközlők nem érzik a pusztán vélekedéshez szorosan tartozó kifejezésnek. A HISZ..., HOGY kapcsán arról számolnak be, hogy az „bizonyosságot”, „meggyőződést”, illetve „bizodalmat”, „reményt” fejez ki, a GONDOL..., (HOGY) pedig kisebb elköteleződést („félvállról vett vélemény”, „nekem aztán tökmindegy”, „bánom is én”), illetve bizonytalanságot sugall, esetleg arra utal, hogy valaki mástól függ egy, a beszélőre is kiható esemény várható bekövetkezése.

7. Eredmények

Az introspektív és a kérdőíves adatokat összevetve elmondható, hogy az adatok sok tekintetben megerősítik, alátámasztják egymást. Értékítélet funkcióban mindkét forrás azt mutatja, hogy az *ÚGY GONDOL...*, (HOGY) kifejezés a legoptimálisabb megfelelője a SZERINT-nek, másodlagosan pedig az *AZT GONDOL...*, (HOGY). Az *ÚGY HISZ...*, (HOGY) használatát ebben a funkcióban nem erősítette meg a kérdőíves felmérés.

Valószínűsítő-következtető funkcióban több eltérés mutatkozott. A felmérés adatai egyes szám első személyben az *azt hiszem* használatát sokkal jelentősebbnek mutatták, illetve második személyben is támogatták a használatát, ugyanakkor az *úgy hiszed* alakét nem erősítették meg. Az *ÚGY* (és az *(AZT)*) *GONDOL...*, (HOGY) kifejezéseket mindkét forrás feltüntette mint lehetséges megoldásokat második és – idézőként – harmadik személyben. Szintén hasonló eredmények születtek a téves vélekedés szempontjából (*hisz*-es kifejezések harmadik személyben és általában az igei szerkezetek múlt időben). Tanács funkcióban is hasonló adatok születtek, bár a kérdőíves felmérés kevesebb varianciát mutatott első és második személyben: az *úgy hiszem* és a *gondolod* mint preferált kifejezések használatát nem erősítették meg az eredmények ebben a funkcióban.

Kimutatható, hogy a kifejezésekhez társuló pragmaszemantikai funkciók sajátos megszorításokat gyakorolnak az elemsorok formai sajátosságaira. Az utalószó elhagyása esetén a kifejezések más értelmezést nyernek: ez az értelmezés a *HISZ...*, HOGY esetében bizodalom, hit, remény/bizonyosság, meggyőződés (az ige mindig hangsúlyos), a *GONDOL...*, (HOGY) esetében pedig erős, biztos feltételezés (hangsúlyos igével), illetve légből kapott, bizonytalan feltételezés vagy elkötelezetlenség (nem hangsúlyos igével: *GONDOL...*, (HOGY)). Az *azt* és az *úgy* jelenléte a tárgyalt kifejezésekben tehát nem a magyar *hogy* kötőszós mellékmondatok *exp-letívum*–*argumentum* láncja miatt indokolt (vö. Kenesei 1992), hanem azért, mert a kifejezésekkel sajátos jelentés/funkció párosul.

További formai sajátosság a kötőszó elhagyhatósága. A *hogy* nem hagyható el a hangsúlyos igével álló *HISZ...*, HOGY és *GONDOL...*, HOGY szerkezetekből. Ezek „rendes” alárendelésnek tekinthetők, ahol a főmondat állítása a fő állítás. Ezzel szemben a vélekedést kifejező *AZT/ÚGY HISZ...*, (HOGY) és *(AZT/ÚGY) GONDOL...*, (HOGY) esetében a kötőszó elhagyható: ezek olyan metadiszkurzív gambitnak (vö. Aijmer 1996) tekinthetők, amelyek „csupán” bevezetik a mellékmondatban foglalt propozíciót – úgy, hogy az információ forrásának a beszélő vélekedését jelölik meg, és ezzel korlátozzák annak érvényességét (vö. Kálmán 2018). Ilyenkor a gambit és az utána következő tartalmat kifejtő rész között a beszédben nem tartunk (kötelezően) szünetet, a „fő”- és a „mellékmondatot” egy dallamívvel ejtjük.

Ami az *azt* és az *úgy* közti választást illeti, az adatok alapján – illetve további adatok hiányában – feltételezhető, hogy az adott funkciókon belüli használati gyakoriság fontos szempont. Az *AZT HISZ...*, (HOGY) sokkal gyakoribb jelen időben, egyes szám első személyben valószínűsítés-következtetés és tanács funkcióban (és esetleg az előbbi kapcsán egyes szám második személyben) – szemben az *ÚGY HISZ...*, (HOGY)-gyal, az *ÚGY GONDOL...*, (HOGY) pedig gyakoribb (legalábbis megszokottabb, természetesebb a használata) értékítélet, idézés és tanács funkcióban – az *AZT GONDOL...*, (HOGY)-hoz képest.

További megszorítást jelent, hogy az *AZT/ÚGY HISZ...*, (HOGY) jelen idő harmadik személyben és múlt időben minden személyben téves vélekedést fejez ki. Hasonlóképpen múlt időben – valószínűsítés-következtetés funkcióban – az *AZT/ÚGY GONDOL...*, (HOGY) is tévesnek bizonyult vélekedésre utal.

Mindezek alapján a magyar mint idegen nyelv tanításában a kérdéses kifejezéseket, noha szerkezetileg a *hogy* kötőszavas alárendelésre hasonlítanak, nem lehet az azokra érvényes általános elvek alapján tárgyalni. Míg a SZERINT kifejezhet – a vélekedésen belül – értékítéletet, valószínűsítést-következtetést, idézést (főleg harmadik személyben) és tanácsot, a tárgyalt igei szerkezetek funkcionális megoszlása sokkal összetettebb képet mutat.

8. Javaslatok a MID számára (A1–B1)

8.1. A vélekedő kifejezések klasszifikációja

Az adatgyűjtés során kapott eredmények alapján tett javaslatokat a MID számára összefoglaló jelleggel a 3. táblázat szemlélteti. A táblázatban az A1–B1-es szintű nyelvtanulók számára tanítható vélekedő kifejezések (SZERINT, AZT/ÚGY GONDOL (HOGY), AZT/ÚGY HISZ (HOGY)) pragmaszemantikailag motivált taxonómiája látható.

		vmilyennek tart (belső mérce alapján)	valószínűsít vmit, következtet vmire (külső evidencia alapján)	tanácsol vmit	
jelen	E1	szerintem (azt/úgy gondolom)	szerintem azt hiszem	szerintem azt/úgy gondolom azt hiszem	
	E2	szerinted? (azt/úgy gondolod?)	szerinted? azt/úgy gondolod?	szerinted? azt/úgy gondolod?	
	E3	Z szerint úgy/azt gondolja			
múlt	E1	úgy/azt gondoltam	téves valósz.köv.	azt hittem azt gondoltam	úgy gondoltam
	E2	úgy/azt gondoltad		azt hitted azt gondoltad	úgy gondoltad
	E3	úgy/(azt) gondolta		azt hitte azt gondolta	úgy gondolta

3. táblázat: Javaslatok A1–B1 szintű nyelvtanulók számára a vélekedő kifejezések használatához

Értékítélet funkcióban (‘belső mérceje alapján valamit valamilyennek tart, tekint’) jelen időben egyes szám első és harmadik személyben a SZERINT-et érdemes tanítani a vélekedés kifejezésére, illetve kérdésben a második személyű alakot. Esetleges opció lehet még – bár nem feltétlenül a legtermészetesebb – az AZT/ÚGY GONDOL..., (HOGY) igei szerkezetek használata a választékosabb és változatosabb kifejezés érdekében. Múlt időben az AZT/ÚGY GONDOL..., (HOGY) kifejezések paradigmatiszta változatai működhetnek.

Valószínűsítés-következtetés funkcióban (‘külső evidencia alapján valamit valószínűsít, valamire következtet’) jelen idő E/1. személyben szabadon változathatja a tanuló a *szerintem* és az *azt hiszem* elemsort; a diskurzusjelölő és az igei konstrukció itt csereszabatos. Harmadik személyben az *XY szerint/szerinte* kifejezés preferált, de adott esetben szabadon változatható az AZT/ÚGY GONDOL... (HOGY) igei szerkezettel. Kérdésben az egyes szám második személyű *szerinted* használata javasolt – és mellette esetlegesen az *azt/úgy gondolod (hogy)*-é. Nem alkalmazható azonban jelöletlenül az AZT/ÚGY HISZ... (HOGY), mert téves valószínűsítésre, illetve következtetésre utal – ugyanez igaz múlt időben általában az igei vélekedő kifejezésekre.

Tanács funkcióban ('valamit tanácsol') kijelentő mód E/1-ben a SZERINT a legalkalmasabb módja a tanács bevezetésének, ugyanakkor a beszélő esetleg választhatja az AZT/ÚGY GONDOL... (HOGY) és az AZT/ÚGY HISZ... (HOGY) kifejezéseket is – ez utóbbiakat mindazonáltal optimálisabban a *kellene+Inf* vagy hasonló szerkezettel (pl. *Azt hiszem/Úgy gondolom, jó lenne megkérdezni egy szakembert*). Első szám második és harmadik személyben ugyanaz vonatkozik a kifejezésekre, mint az értékítélet funkciónál. Múlt időben az ÚGY GONDOL... (HOGY) igei konstrukció tekinthető a tanácsot bevezető vélekedés alapesetének.

8.2. Tanmenet és eljárások

Már egészen hamar, a nyelvtanulási folyamat korai szakaszában találkoznak a diákok a következő nyelvi tevékenységgel: **emberek, tárgyak, helyek leírása, jellemzése** – nominatív mondatokban – l. pl. (26).

(26) Milyen a gulyásleves / a magyar nyelv / ez az autó?

Ilyenkor a vélekedést a *szerintem, szerinted?*, *XY szerint/szerinte* kifejezés vezeti be prototipikusan, ahogy az a 3. táblázatban is látható volt. Itt (a későbbiek során) fontos lehet felhívni a figyelmet, hogy ebben a kontextusban a *szerintem* nem helyettesíthető az *azt hiszem*-mel, hiszen itt az értékítélet funkcióról van szó, és az *azt hiszem* nem kompatibilis a belső mérce alapján történő véleményformálással.

Események, történések elbeszélése, továbbá eseményeket ábrázoló **képleírás** is kapcsolható vélekedéshez, mégpedig a valószínűsítő-következtető funkcióhoz – ilyen jellegű feladatokkal szintén már A1-es szinttől kezdve találkozhat a tanuló. Itt is optimálisan használható a SZERINT diskurzusjelölő, továbbá az AZT/ÚGY HISZ/GONDOL..., (HOGY) elemsor is alkalmas lehet a vélekedés ezen vetületének a kifejezésére. A **napirend/hetirend** témakörében például a tervek kapcsán bevezethető a vélekedésnek a *szerintem*-mel, az *azt hiszem*-mel (illetve az *úgy gondolom*-mal) való kifejezése (pl. *Mit csinálsz szerdán/vasárnap?*).

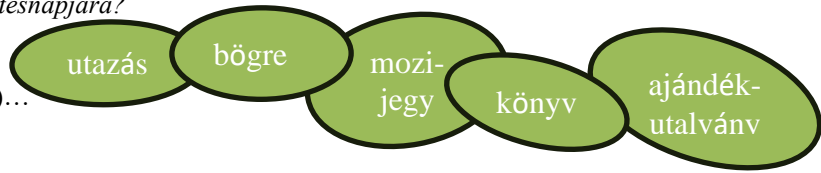
Nyelvvizsgán tipikus feladat a kép alapján történő témakifejtés, és mivel már A2-es szinten nyelvvizsgát tehet a tanuló, jó, ha már ekkor képes tudatosan szelektálni a felkínált lehetőségek közül – úgy, hogy az adott funkcióban adekvát kifejezés(eke)t veszi figyelembe. Ebben az esetben is jó választás lehet a *szerintem*, illetve – amennyiben nem értékítéletéről van szó, hanem például valószínűsítésről vagy bármilyen közvetett információ alapján történő véleményformálásról – az *azt hiszem* is (pl. *A kanapén ül, és... azt hiszem, tévét néz*). Megjegyzendő, hogy az igei szerkezet tekintetében a határozott ragozás nyelvtani ismerete előfeltétel lehet, kivéve formulaszerű használat esetén (Dóla 2006: 20–21). A téma megvitatása vizsgafeladatban szintén fontos lehet a vélemény kifejezése és az afelől való érdeklődés: pl. *Szerinted? Mit gondolsz?* – amire a témától függően a vizsgázók válaszolhatnak a *szerintem* és/vagy *azt hiszem*, illetve az *úgy gondolom* kifejezésekkel.

A tanács funkcióhoz jól illeszthetők a **tervezés, problémamegoldás, szimuláció** jellegű feladatok (pl. közös ajándék vásárlása, közös utazás szervezése stb.). A nyelvtanulónak ezekben szüksége lesz a felszólító, illetve a kötőmódra, így a kialakított taxonómiában utolsóként feltüntetett tanács funkcióhoz tartozó vélekedés tanulása B1 szinten javasolt. Például:

Egy barátotoknak, Katinak születésnapja lesz. Beszéljétek meg, mit adjatok/vegyetek neki ajándékba!

Mit adjunk/vegyünk Katinak a születésnapjára?

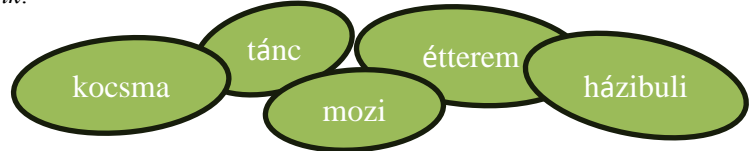
- Szerintem...
- Azt hiszem, (hogy)...
- Úgy/Azt gondolom, (hogy)...

Együtt szeretnétek tölteni a szombat estét. Beszéljétek meg, mit csináltok!

Mit csináljunk szombat este? Hova menjünk?

- Szerintem...
- Azt hiszem, (hogy)...
- Úgy/Azt gondolom, (hogy)...

A vélekedő SZERINT, AZT/ÚGY GONDOL (HOGY) és AZT/ÚGY HISZ (HOGY) azért alkalmas tanács bevezetésére, mert a kifejezések – azáltal, hogy vélekedésként tüntetik fel az utasítást –enyhítenek a közlés direkt parancs jellegén; a felszólítás udvariasabb, indirektebb lesz. Interakcióban, kérdezéskor, a *mit gondolsz?*, *szerinted?*, *úgy gondolod...?* kifejezésekkel alkalmazható a szerkezetegyüttes (vélekedő kifejezés + felszólító mód) – az *azt/úgy hiszed* viszont itt sem használható: pl. –*Szerinted mit vegyünk Katinak?* –*Nem tudom... Te mit gondolsz, mit adjunk neki?* –*Hát, szerintem ne vásároljunk, hanem... azt hiszem, inkább csináljunk neki valamit mi magunk!* –*Úgy gondolod, süssünk neki tortát, vagy fessünk neki bögrét?*

Végül a nyelvtudás gyarapodásával, középszinttől fokozatosan bővítendő a tanuló szótára a vélekedő kifejezések tekintetében (is), különösen a hivatalosabb regiszterekre való tekintettel – vö. pl. *véleményem szerint*; *úgy vélem, hogy*; *én azon a véleményen vagyok, hogy*; *XY úgy vélekedik, hogy* stb.

9. Lezárás

A tanulmány legfőbb állítása, hogy a SZERINT után leggyakoribb magyar vélekedő kifejezések, az AZT/ÚGY HISZ... (HOGY) és az AZT/ÚGY GONDOL... (HOGY) igei szerkezetek sajátos konstrukciók, amelyek formai változataihoz preferált pragmaszemantikai jelentések/funkciók társulnak. Ennek értelmében az a javaslat fogalmazható meg a magyar mint idegen nyelv számára, hogy ezeket a vélekedő kifejezéseket sajátos jellegzetességeikre való tekintettel mint egyedi konstrukciókat érdemes tanítani a MID-ben – értelemszerűen a nyelvtudás megfelelő szintjein. Egyrészt a grammatikában el kell különíteni őket a „rendes” *hogy*-os alárendelésektől, másrészt a pragmaszemantikában fel kell hívni a figyelmet arra, hogy milyen jelentéskörökben/ funkciókban (értékítélet, valószínűsítés/következtetés, tanács, idézés) milyen kontextusokban (személyragozás, mondattípus, igeidő) csereszabatosak egymással a különböző vélekedő formulák (összegezve l. 3. táblázat). A kifejezések szerkezeti változatainak gyakorlása sokféle, a nyelvtanításban megszokott tevékenység formájában megvalósulhat: pl. képleírás, programmegbeszélés, szimuláció, vita/társalgás.

Irodalom

- Arrese, Juana I. Marín – Haßler, Gerda – Carretero, Marta (szerk.) 2017. *Evidentiality Revisited: Cognitive grammar, functional and discourse-pragmatic perspectives*. John Benjamins, Amsterdam.
- Halliday, Michael A. K. 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. Edward Arnold, London.
- Dér Csilla Ilona 2016. A szerintem diskurzusjelölő szinkrón és diakrón vizsgálata. In: Reményi A. – Sárdi Cs. – Tóth Zs. (szerk.): *Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 474–485.
- Dóla Mónika 2006. Formulaszerű nyelvhasználat és következményei a magyar mint idegen nyelv oktatásában. *Hungarológiai évkönyv 7*: 20–32.
- Hegedűs Rita 2005. *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Hegedűs Rita 2019. *Élő magyar grammatika – a nyelvhasználat rendszerének rövid áttekintése*. L'Hartmann Kiadó – KRE, Budapest.
- Goldberg, Adele 2003. Constructions: A new theoretical approach to language. *Trends in Cognitive Sciences 7*: 219–224.
- Gyuris Beáta 2008. A diskurzus-partikulák formális vizsgálata felé. In: Kiefer F. (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan IV. A szótárak szerkezete*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 639–682.
- Kálmán László 2018. A jelentéstan találkozik a mondattannal: Mikor hagyható el a hogy? <https://qubit.hu/2018/06/09/a-jelentestan-talal kozik-a-mondattannal-mikor-hagyhato-el-a-hogy> (2022-01-09)
- Kenesei István 1992. Az alárendelt mondatok szerkezete. In: Kiefer F. (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan I. Mondattan*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 529–715.
- Kugler Nóra 2012. *Az evidencialitás jelölői a magyarban, különös tekintettel az inferenciális evidenciatípusra*. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest.
- Kugler Nóra 2012b. Az inferencialitás mint dinamikus konstruálás. In: Tolcsvai N. G. – Tátrai Sz. (szerk.): *Konstruáció és jelentés: Tanulmányok a magyar nyelv funkcionális kognitív leírására*. ELTE BTK, Budapest. 139–161.
- Pozsonyi Lilla 2022. AZT/ÚGY HISZEM (HOGY), AZT/ÚGY GONDOLOM (HOGY). Két kifejezés vizsgálata magyar mint idegen nyelvi szempontból. In: Balikó F. – Barabás B. – Böhm G. – Pohárnok M. (szerk.): *Szemelvények 6. Válogatás a PTE BTK 35. Országos Tudományos Diákköri Konferencián (2021) I–III. helyezést elért hallgatóinak pályaműveiből. Specimina Operum Iuvenum 7*. PTE BTK, Pécs. 33–57. https://btk.pte.hu/sites/btk.pte.hu/files/Kari_tud_diakkori_tanacs/specimina_operum7_beliv.pdf
- Schirm Anita 2000. A diskurzusjelölők stilisztikai és pragmatikai megközelítése. In: Dobi E. – Domonkosi Á. – Pethő J. (szerk.): *Stílusról, nyelvről – sokszínűen: Szikszainé Nagy Irma hetvenedik születésnapjára*. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen. 294–307.
- Szeteli Anna – Pozsonyi Lilla 2019. A szerintem diskurzusjelölő funkcionális grammatikai keretben. OTDK-értekezés XXXIV. OTDK, ELTE, Budapest.
- Szita Szilvia – Pelcz Katalin (2019): *MagyarOK* tankönyvsorozat. PTE ÁOK, Pécs.

Pozsonyi, Lilla

'I think I have a question' – A study of two verbal constructions used in Hungarian to express opinion: AZT/ÚGY HISZ... (HOGY) and AZT/ÚGY GONDOL... (HOGY) ('I think (that)')

Expressing opinion is an important and frequent language function; and learners of Hungarian are presented with several ways of expressing it from the beginning of their studies (e.g., *szerintem, azt hiszem, úgy gondolom*; 'I think'). It is argued in this paper, however, that there are several kinds of opinion, and the respective expressions of opinion are not always interchangeable with each other. If learners are only given lists of undifferentiated items to express 'opinion', they do not receive sufficient guidance to adequately use the given phrases. The paper presents a cognitive taxonomy of opinion based on research on the discourse particle SZERINT ('in sy's opinion') and examines two of the most frequent Hungarian verbal expressions for 'I think' (cf. title) in the light of the earlier findings, using introspective and intersubjective analysis. It is demonstrated that while SZERINT is the prototypical expression of opinion in general in today's spoken Hungarian, the two verbal expressions show a more intricate distribution across the four subcategories of opinion: personal values, evidence and inference, advice, and citation – especially in regard to conjugation, mood and tense. It is argued that learners of Hungarian need to be gradually presented with a more analytical approach to expressing opinion, whereby they learn about the different sorts of opinion and the respective language items (constructions, prefabs etc.) that represent each sort in different contexts.